

SOVYET SONRASI RUSYA VE ORTA ASYA

Fikret ELMA*
(Qafqaz Üniversitesi)

GİRİŞ

1990'lı yılların başlarında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla sosyo-ekonomik ve siyasal anlamda büyük bir kaos yaşayan Rusya Federasyonu, aradan geçen ve yirmi yıla yaklaşan bu zaman diliminde hızlı bir değişim ve dönüşüm yaşamış bulunmaktadır. Geçiş sürecinde yaşanan bu değişim ve dönüşüm bir anlamda soğuk savaş döneminin iki süper gücünden biri olan Rusya'nın yeni dünyada kendi konumunu yeniden tanımlama ve değişen şartlara göre politik tercihlerini yeniden belirleme dönemidir. Diğer bir ifadeyle bu dönem, Rusya Federasyonu'nun değişen iç ve dış koşullara göre kendini merkezde, yakın çevresinde ve küresel ortamda "yeniden uyarlama" dönemidir.

Elbette, bu uyarlanma süreci yeni politik tercihler yanında yeni ekonomik tercihleri ve stratejileri de beraberinde getirmiştir. Bu açıdan Rusya'da Putin dönemiyle önemli bir dönüşüm yaşanmaya başlanmıştır. Belirlenen ya da arzu edilen politikaların, stratejilerin hayata geçirilmesi ve bu tercihlere uygun bir dış politikanın, enerji siyasetinin başarıyla yürürlüğe konması bu dönüşümde hayati bir değer taşımaktadır. Yeni dönemde Rusya Federasyonu'nun temel stratejisi, politik hedefleri nedir? diye baktığımızda ise karşımıza açıkça geçmişe özlem duygularının beslediği bir imparatorluk hayali ve süper güç olma isteği çıkmaktadır. Rusya'nın rüyası, kuşkusuz yeniden dünyada sözü geçen ve saygınlığı olan küresel bir güç hayalidir.

Peki bu mümkün müdür? Elbette, yakın zamanda Rusya'daki mevcut alt yapıyla bu mümkün gözükmemektedir. Yine de bu sorunun cevabını tarih verecektir. Fakat, Aleksandr Soljenitsin'den A. Dugin'e, Putin'den Medvedev'e bu ideal için Ruslar ellerinden geleni yapmaktadırlar. Bugün Putin-Medvedev ikilisi, büyük ölçüde Soljenitsin ve Dugin'in düşünceleri paralelinde hareket etmeye devam etmektedirler. Çünkü yeni dönemde Soljenitsin ve Dugin düşünce ekseninde oluşan Slav Birliği ve Neo-Avrasyacılık tezleri Rusya için yeni bir ideolojik alt yapı oluşturmaktadır.

Neo-Avrasyacılık, çöken komünist ideolojinin yerini dolduracak ve farklı etnik unsurları Rusya'nın bünyesinde ya da nüfuzunda kalmasına yardımcı olacaktır. Neo-Avrasyacılıktan Rusya'da beklenen temel fayda yeniden küresel bir güç olma yolunda bu roldür. Rusya'da etnik milliyetçilik yapanlarla, batıcılar dışında kalanların ana eksenini bu düşünce oluşturmaktadır. Putin ve

---

* Qafqaz Üniversitesi, İ.İ.B.F Siyaset Bilimi Öğretim Üyesi, Bakü.

Medvedev de bu görüşü ana stratejinin içine yerleştiren politikacılarıdır. Neticede bugün Rusya yeniden toparlanmış ve yeni bir yapılanmayla Avrasya’da özellikle enerji ve boru hatları kartıyla elini güçlendirmiş bulunmaktadır. Bu yönüyle Rusya, aslında küresel dünya sisteminde ve siyaset sahnesindeki yerini almış gözükmektedir.

Öte yandan, iki asra yaklaşan bir zaman dilimini Rus hegemonyasında geçirmiş olan ve Türk Dünyası’nın jeo-politik açıdan kalbi diyebileceğimiz Orta Asya (Türkistan) halkları da Sovyetlerin çöküşüyle bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Fakat, özellikle geçiş sürecinde ağır sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Bu sorunların bir kısmı bugün de devam etmektedir ve bu sorunların çoğu Sovyet mirasıyla ilgilidir. Yine, Orta Asya cumhuriyetleri Sovyetlerin çökmesiyle bağımsızlıklarını kazanmış olmakla birlikte, bugün de Rusya Federasyonu’nun yeni politik tercihleri doğrultusunda belli ölçüde bu devletin siyasal, ideolojik ve ekonomik tesir dairesinde bulunmaktadırlar.

Rusya’nın halihazırdaki neo-avrasyacı düşünce ekseninde, enerji politikasında ve hatta güvenlik konseptinde Orta Asya merkezi bir konum teşkil etmektedir. Yeniden bir dünya gücü/küresel güç olma, bu hedefe/ideale ulaşma yolunda Orta Asya Rusya için büyük bir önem arz etmektedir. Orta Asya’ya ilginin de odağını oluşturan enerji meselesi ise, Rusya için artık bir ihracat ve genel olarak ekonominin finansman kalemi olmanın çok ötesinde açıkça Rus dış politikasının temelini, ana eksenini oluşturan etmenlerden biri haline gelmiş bulunmaktadır. Bu çalışmada Sovyet sonrası Rusya’sı, esasen de Putin Rusya’sının halihazırdaki enerji politikası, bununla bağlantılı olarak Rus dış politikası ve bu politikada Orta Asya’nın yeri ele alınmaktadır.

1. Sovyetler Birliği’nin Çöküşü ve Yeltsin Dönemi

1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılması, belki de “Demir Perde”nin çöküşüyle ilgili önündeki psikolojik engeli kaldırmış oldu. Orta ve Doğu Avrupa’da başlayan çözülme ve bağımsızlık hareketleri vakit kaybetmeksizin Baltık ülkelerini, Orta Asya ve Kafkasya’yı da sürece dahil etti. Kısa sürede zincirleme bir olaylar silsilesi neticesinde –bazı yazarlar bunu “kartopu” ya da “çığ etkisiyle” izah etti- Sovyetler Birliği tarih oldu.

Sovyetler Birliği’nin çöküşünde “hapishanedeki ulusların” özgürlük ve demokrasi arzuları yanında kuşkusuz pek çok faktörün etkisi söz konusu idi. Fakat, bunlardan iki tanesi çok önemliydi. Bunlardan birincisi; Adam Przeworski’nin de vurguladığı gibi, toplumun ekseriyeti yanında Sovyet üst yönetiminin de komünist ideolojiye olan inancını yitirmesi,¹ ikincisi ise, İlber Ortaylı’nın da belirttiği gibi, Sovyetler Birliği’nin dünya piyasasında rekabet

¹ Adam Przeworski, **Demokrasi ve Piyasa Doğu Avrupa ve Latin Amerika’da Siyasal ve Ekonomik Reformlar**, çev. İlter Turan, TDV Yayını, Ankara, 1995, s. 2-7.

edebilecek düzeyde ekonomik değer üretememesiydi.² Aslında Sovyetlerin çöküşü, Rus tarihinde tekrarlanan bir olgu neticesinde, ülkenin dış dünyanın değişimine ayak uyduramaması ve ekonomik krizle gelmiş bulunmaktaydı.³

Neticede ekonomik kriz, Sovyet sonrası Rusya'sında Yeltsin'in devlet başkanlığı döneminde de devam eder. Halbuki, Yeltsin iktidarının en temel önceliği merkezi yeniden inşa etmek ve ekonomiyi güçlendirmektir. Bu amaçla pek çok reform ve özelleştirme yapılmış, Rusya'nın kendi bünyesinde bir tadilat arzulanmıştır. Öyle ki, Sovyetler henüz dağılmadan A. Soljenitsin⁴, Sovyetler Birliği'nin bir an önce tasfiye edilmesini, yük olan cumhuriyetlerin bırakılmasını Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna'dan meydana gelecek bir Rus/Slav Birliği projesini açıkça teklif etmişti. Soljenitsin'in bu görüşleri zamanında Sovyetler Birliği'nde yaygın bir biçimde tartışılmış ve büyük ilgi görmüştü. Boris Yeltsin de Orta Asya, Kafkaslar ve Baltık cumhuriyetlerini dışarda bırakan Rusya'nın kendi içinde bir restorasyona yönelmesi düşüncesini aynen paylaştığını ifade etmiş ve 1991 de Sovyetleri resmen tasfiye etmek zorunda kalmıştı.

Aslında, bu tasfiye dönemin konjoktürü dahilinde Rusya için bir zorunluluktu. Önünde durulması da mümkün değildi. Düşünceleriyle bu döneme damgasını vuran Rusya'nın Nobel Ödüllü düşünürü Soljenitsin de, bu tasfiyenin artık kaçınılmaz olduğunu, milliyetçi aşırılıkların devleti çökerteceğini ve tasfiyeyi ertelemenin bir anlamı olmadığını tarihe kaydetmekteydi. Belki de, Yeltsin ve Soljenitsin yakın tarihten ders çıkartmaktaydı. Sonuçta Yeltsin, Sovyetleri tasfiye etti, en azından tarihin akışı önünde durmayı denemedi, fakat bir türlü Rusya Federasyonu'nda ekonomik istikrarı ve istenen yeniden inşayı da gerçekleştirmedi.

Özetle; Sovyetler Birliği'den Rusya Federasyonu'na geçiş sürecinde Yeltsin dönemi olarak ifade edebileceğimiz 1990 ve 2000 yılları arasında Rusya'da taşlar bir türlü yerine oturmamıştır. Bu dönemde, hemen hemen bütün diğer bölge ülkeleri gibi Rusya Federasyonu da demokrasinin inşasında ve ekonomiyi dönüştürmede benzer ve ağır sorunlarla karşı karşıya kaldığı gibi, uluslararası politikada ve özellikle de arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya ve Kafkaslar'da da itibar ve kan kaybetmiştir.

---

² Fikret Elma, "İlber Ortaylı ile Azerbaycan Üzerine Bir Söyleşi", **Journal of Caucasian Studies**, Number I, Fall 2004, s. 4.

³ S. Harun Yılmaz, **Rusya'da Devlet Merkezli Sistem ve Bürokrasi**, Versus Kitap, İstanbul: 2006, s. 362.

⁴ Soljenitsin, eserlerinde Sovyet rejiminin Rusya'yı yozlaştırdığını, ona zarar verdiğini, dolayısıyla da ülkenin köklü bir restorasyona ihtiyaç duyduğunu vurgular. Bkn; Beyhan Asma, "Soljenitsin'in Eserleriyle Rusya'ya Bakış Açısı", **International Journal of Russian Studies**, No: 1, January 2008; <http://www.radtr.net/dergi/sayil/asma.htm>, 24. 04.2009.

2. Putin'in Rusyası ya da Putin Dönemi

Putin'in Yeltsin'den devraldığı Rusya, siyasal, ekonomik ve stratejik anlamda pek çok sorunla karşı karşıya idi. Soljenitsin'e göre⁵, bu dönemde "Putin, fakir ve moralsiz bir halk ile yağmalanmış ve serseme döndürülmüş bir ülke devraldı. Ve ne mümkünse yapmaya başladı." Gerçekten de böylesine güç bir ortamda, 2000 yılı Mart ayı başkanlık seçimleriyle Vladimir V. Putin Rusya'da iktidara geldi. Aslında Putin, devlet başkanlığına/iktidara hazırlıklı idi. Çünkü 1999 yılı Ağustosunda Boris Yeltsin tarafından başbakanlığa getirilmiş ve yılın sonunda da başkanlık yetkilerini de kendisine devrederek istifa etmişti. Fakat Başkan Putin'in karşısında, içte; Kuzey Kafkasya ve Çeçen sorunundan ekonomiye ve "oligarklara", dışta ise; ABD, AB, Orta Asya ve Kafkas ülkeleriyle ilişkilere kadar Rusya'nın çözüm bekleyen çok sayıda sorunu söz konusuydu. Harun Yılmaz'ın ifadesiyle⁶,

"Rusya 1990'larla birlikte ekonomik kriz ve ekonomik dönüşüm içine girmiş, eski emperyal kimliğini kaybetmiş, sınırları daralmış, uluslararası alanda süper güç konumunu yitirmiş, hatta kendi sınırları içerisinde Çeçenistan'da sıcak çatışmaya girmiş, aynı zamanda federasyon dahilindeki diğer özerk bölgelerin daha fazla bağımsızlık istekleriyle karşı karşıya kalmıştır. Gerçekleştirilen ekonomik reformlar, baştan aşağı yolsuzluklarla bulanık özelleştirmeler çok büyük sancılara ve bireylerin özgüvenlerini kaybetmelerine yol açmıştır. Politik kültürdeki devamlılık sonucunda, halkın tüm bu zorluklar karşısında güçlü bir lidere olan talebi hızla artmıştır."

Yılmaz'ın yukarıda yapmış olduğu tasvire uyan bir süreç içerisinde iktidara gelen Putin öncelikle, federasyon bünyesindeki Çeçen sorununu 11 Eylül'ün rüzgarını da arkasına alarak güvenlik ve terör olayı kapsamında dünya kamuoyuna lanse etmiş ve çözüm yöntemi olarak Rusya'nın klasik aşırı güç kullanımı ve şiddet politikasını esas almıştır. Bu şiddet politikası Putin ve kurmayları tarafından öylesine hayata geçirilmiştir ki, Çeçenlerin bir anlamda toplu katliamından, Beslan olaylarında sayıları 400 ve 500 gibi rakamlarla ifade edilen okul çocuklarının ölümüne kadar inanılmaz boyutlara ulaşmıştır.

V. Rizkov'a göre de, Beslan katliamı benzeri bir olayın Stalin döneminde bile meydana gelmesi mümkün değildi ve bundan Putin sorumluydu.⁷ Fakat, sonuçta Putin istediğini elde etmiştir. Putin'in Rusyası için Çeçen sorununu çözmek ya da Kuzey Kafkaslar da insiyatifi kaybetmemek hayati bir önem taşımaktaydı. Çünkü Yeltsin gibi Putin de, Kuzey Kafkasya ve Çeçen sorununu Sovyetler Birliği'nin parçalanma sürecinin bir devamı gibi görmekteydi.

⁵ Christian Neef and Matthias Schepp (Der Spiegel), "Interview With Alexander Solzhenitsyn", **The New York Times**, July 23, 2007; <http://www.nytimes.com/2007/07/23/world/europe/23spiegel.html>?, 24.04.2009.

⁶ Yılmaz, aynı, s. 362-363.

⁷ V. Rizkov, **Nizavisimeya Gazeta**, 06.09.2004.

Dolayısıyla, Putin'in asıl endişesi, Rusya Federasyonu'nun da Sovyetler Birliği gibi parçalanabileceği düşüncesiydi. Bu nedenle, Rusya Federasyonu için Kuzey Kafkasların kaybı telafisi mümkün olmayan gelişmelerin yaşanması demektir.

Üstelik, Kuzey Kafkaslar özellikle enerji nakil hatları dolayısıyla inanılmaz stratejik önemi olan bir bölgedir ve Rusya için bu bölgede insiyatifi kaybetmek, belki de herşeyi kaybetmek demektir. Şayet Rusya, bölgesinde ve dünyada yeniden söz sahibi bir ülke olacaksa en azından bölgesindeki enerji kaynakları, nakil hatları ve ilgili ülkeler üzerinde insiyatif sahibi olmalıydı. Ancak bu şekilde yeniden bir bölgesel ve hatta küresel güç olma yoluna girilebilirdi.

Başkan Putin'in ikinci adımı, ülkede kişisel otoritesini kurmak ve ekonomiyi güçlendirmektir. Bu amaçla, Putin önce merkez-çevre ya da federal yönetim ve bölgelerin ilişkilerini, yetki çerçevesini Moskova'yı güçlendirecek biçimde yeniden düzenledi.⁸ Fevzi Uslubaş'a göre de Putin, "büyük ölçüde Brejnev dönemindeki dikey devlet yapılanmasını ve merkezi otoritenin güçlenmesini ön gören bir dizi siyasi reform ile Rusya Federasyonu'nu yeniden yönetilebilir ve düzenin sağlandığı bir ülke konumuna getirmek" istedi.⁹ Fakat aslında Putin, merkezi yönetimi güçlendiren ve çevreyi tamamen merkeze bağımlı kılan bazı düzenlemeler yapar. Çünkü Rusya'nın yeniden derlenip toparlanmasını güçlü bir merkezi idare kurmakta görür.

Bu nedenle, bu süreçte üst düzey bütün makamlar Putin'e yakın, yetkililerin eline verilmiş ve nihayet Putin, ülkede nüfuz sahibi olan, gerektiğinde iktidarla çıkar çatışmasına girmeye dahi çekinmeyen ve "oligarklar" olarak da adlandırılan bir kısım büyük sermaye sahiplerine ve onların kontrolündeki medyaya da savaş açmıştır. Sonuçta başarılı da olmuş, oligarklar sindirilmiş ve medya kontrol altına alınmıştır. Diğer bir bakış açısı ve Hasan Cemal'in ifadesiyle de bu süreç sonunda Putin, Rusya'da muhalefeti baskı altına almış, ifade özgürlüğünü boğmuş, medyayı sindirmiş ve tek sesli hale getirmiştir.¹⁰ Gerçekten de, Hasan Cemal'in de vurguladığı biçimde ülkede kişisel otoritesini kuran Putin, bugün Rusya'yı "otoriter" ya da "delegasyoncu demokrasi" olarak algılayabileceğimiz bir siyasal modele de taşımış bulunmaktadır.

Fakat, Rusya'da genel olarak sokaktaki vatandaşları öncelikle ilgilendiren konu henüz demokrasi değil, elbette halk için demokrasi de önemli ama öncelik istikrar ve ekonomide. Putin'in ülkede hala bu kadar güçlü olmasının ve seçim zaferlerinin altında yatan temel etmen de bu.¹¹ Kısaca Rus halkını, Putin'in ülkeyi bir çar gibi yönetmesinden ziyade market önlerinde kuyrukta

⁸ Konuyla ilgili bk; Fatih Özbay, "Tarihsel Süreç İçerisinde Ruslar ve Rusya", **Rusya Stratejik Araştırmaları-I**, Ed. İhsan Çomak, TASAM, İstanbul: 2006, s. 25.

⁹ Fevzi Uslubaş, **İmparatorlukların Bataklığı SSCB'den Sonra Sıra Rusya'da mı?**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul: 2005, s. 99.

¹⁰ Hasan Cemal, "Rusya Seçimleri: Çar Putin mi?", **Milliyet**, 04.12.2007.

¹¹ Bu başarıda elbette şeffaf olmayan seçimler, güdümlü medya ve kısıtlı muhalefette ayrı bir etkidir.

beklememek ve ülkede devlet otoritesinin yeniden tesisi daha çok ilgilendirmektedir. Bu nedenle, Rusya’da düzen ve istikrar yanında Putin’in hanesine yazılan diğer temel bir başarı da artan GSMH, azalan borç yükü ve istikrar kazanan ekonomi olmuştur.

Bu dönemde Rusya’da ekonominin iyiye gitmesinde Putin faktörünün yanı sıra kriz dönemlerinde Batı’nın mali desteğiyle, artan petrol ve gaz fiyatlarının da büyük bir etkisi söz konusudur. Hatırlanacağı gibi, Sovyetlerin çöküşünü takiben Rusya’nın yaşamış olduğu büyük ekonomik kriz sonrasında halk gıda kuyruklarında beklerken, devlette bütün dünyaya borçlarını ödeyemediğini ilan etmişti. Kısaca, bir zamanların süper gücü dibe vurmuştu ve Rus halkının bir kurtarıcıya ihtiyacı vardı. Putin, bu geçiş döneminde bu ihtiyacı büyük ölçüde karşıladı diyebiliriz.

Çünkü onca yaşanan olumsuz gelişmeye ve toplumdaki psikolojik çöküşe rağmen Rusya, Putin döneminde kısa sürede yüksek petrol fiyatlarının da katkısıyla içinde bulunduğu krizden çıkıp borçlarını büyük ölçüde ödediği gibi, önemli sanayi tesislerini de (özellikle enerjiyle ilgili olanları) yeniden yapılandırmıştır. Öte yandan, bugün artık Rusya’nın dünya çapında sayıları 38’e ulaşan dolar milyarderleri de bulunmaktadır ve bu önemli bir sermaye birikimi demektir. Doğal olarak bu sermaye birikiminde de enerji kaynakları ihracının önemli bir rolü bulunmaktadır. Özetle; Putin’in Rusya’da kısa sürede ekonomiyi rayına oturtmak için enerjiden başka bir alternatifi yoktu ve o da petrol ve doğal gaz politikasını ekonomiyi düzlüğe çıkarmak için başarılı biçimde uyguladı. 1990’larda büyük bir siyasal ve ekonomik çöküntü yaşayan Rusya, Putin döneminde inanılmaz ölçüde artan enerji fiyatlarının da etkisiyle bugün ülke olarak önemli ölçüde istikrara ulaşmış ve yeniden yükselişe geçmiş bulunmaktadır.

3. Rus Dış Politikası ve Enerji Faktörü

Sovyet sonrası Rusyası’nın ekonomi ve Çeçen sorunu kadar başını ağrıtan bir başka alan da dış politika olmuştur. Çünkü Rusya Federasyonu’nun hem yakın çevresiyle, hem de uluslararası sistemin güçlü aktörleriyle pek çok sorunları ortaya çıkmış ve ilişkilerin yeniden kurulması gerekmiştir. Yeni dönemde Rusya’nın yakın çevresindeki ülkeler bağımsızlıklarını ilan eden geçmiş Sovyet Bloku ülkeleridir. Fakat, Rusya’nın bu yeni ülkelere özellikle de Kafkasya ve Orta Asya ülkelerine bakışı pek değişmemiştir. Çünkü, Rusya hala Orta Asya ve Kafkasya’yı kendi doğal nüfuz alanı ya da “arka bahçesi” olarak görmektedir ve bu bölgedeki ülkelerin kendi inisiyatifi dışında hareket etmesini istememektedir.

Bu amaçla, Boris Yeltsin döneminde, Rusya’nın Orta Asya ve Kafkaslar’daki çıkarlarının tavizsiz korunacağı belirtilmiş ve meşhur “yakın çevre” politikası ilan edilmişti. Bu çerçevede Rusya, kullandığı baskı ve çatışma

stratejisiyle özellikle Güney Kafkasya'da Azerbaycan ve Gürcistan'daki iç siyasi ve etnik çatışmaları alevlendirdiği gibi, Azerbaycan'la Ermenistan'ın Dağlık Karabağ konusunda savaşa sürüklenmesine de neden olmuştu. Sonuçta Rusya, Güney Kafkasya'da Ermenistan gibi sadık bir müttefik elde ederken Azerbaycan ve Gürcistan Batı'ya yöneldi. Kısaca, yakın çevredeki sorunun temel kaynağı, Rusya'nın bu ülkelere bakış açısı ve politikalarıydı.

Rusya Federasyonu, uluslararası sistemin önemli aktörleri konumundaki AB ve ABD ile de pek çok konuda sorunla karşı karşıyaydı ve Rusya, AB'nin ve NATO'nun kendisi aleyhine Doğu Avrupa'da genişlemesinden, Karadeniz ve Hazar havzasıyla Orta Asya'nın da AB ve ABD'nin ilgi alanına girmesine kadar pek çok konuda rahatsızdı. Mensur Akgün'ün de deyimiyle¹², Rusya'da herkes; "NATO'nun genişlemesinden, ABD'nin nükleer güç dengesini bozmak arzusundan, Taliban bahanesiyle Orta Asya'ya sarkmasından, Irak'a BM kararlarını ve sistemini ayaklar altına almak pahasına müdahale (etmesinden), önüne gelene meydan okumasından son derece rahatsız(dı). Washington'un attığı her adım (Rusya'da) Avrasyacıları tezlerinin doğrulandığını bir kez daha düşünmelerine yol açmaktaydı."

Fakat, artık konjoktür değişmişti ve Rusya eskisi gibi iki numaralı süper güç değildi, pek çok iç ve yakın çevre sorunlarıyla da yüz yüze idi. Üstelik, Batı'nın mali kurumlarına da ihtiyacı vardı. Dolayısıyla, klasik "güç dengesi" politikasını uygulaması da mümkün değildi. İşte, 1990-2000 yılları arasında Boris Yeltsin Başkanlığında Rusya'nın Sovyetler Birliği sonrasında bir türlü mevcut konumunu kabullenmediği, fakat içinden de çıkamadığı dış politik ortam karşısındaki pozisyonu böyleydi. Peki, Yeltsin'den iktidarı devralan Putin ne düşünüyordu ve dış politikada neler yaptı?

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Putin dönemi Rus dış politika refleksi elbette değişmiştir. Bu değişim kaçınılmazdı da zaten, çünkü Rusya'nın yeni gerçeklerle yüzleşmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, Rus dış politikası Putin'in gelişi ile rasyonel ve biraz da pragmatik bir temele oturmuştur. Bu dönemde Rus dış politikasının esasları, Nazım Cafersoy'un da vurguladığı gibi¹³, 10 Ocak 2000'de Devlet Başkan Vekili Putin'in onayladığı yeni "Ulusal Güvenlik Doktrini" ve 10 Temmuz 2000'de açıklanan "Dış Politika Doktrini" ile ortaya konmuştur. Böylece Putin, Rusya'nın ve dünyanın gerçekleriyle yüzleşmeye başlamıştır. Bunun için de Putin, klasik güç dengesi politikasından ziyade rasyonel bir strateji izlemiş, Atlantik İttifakı ve yakın çevre bölge ülkeleriyle ilişkileri yeniden düzenlemiştir.

Bu politika değişikliğinin en bariz göstergesi, NATO'nun 21-22 Kasım 2002'de gerçekleştirdiği beşinci genişleme kararı sonrasında Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'yı üyeliğe daveti

¹² Mensur Akgün, "NATO Genişlerken Rusya", *Diyalog Avrasya*, Kış 2003, s. 7.

¹³ Nazım Cafersoy, "Enerji Diplomasisi: Rus Dış Politikasında Stratejik Araç Değişimi", *Stratejik Analiz*, Aralık-2000; <http://www.turksam.org/tr>, 5,09.2007.

karşısında Rusya'dan hemen hemen hiç bir ciddi reaksiyon gelmemesiydi. Oysa ki, NATO'nun daha önceki Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'ni de içine alacak biçimde genişleme kararı vermesiyle Yeltsin Rusya'sında kıyamet kopmuş ve Moskova daha karar alınmadan harekete geçmişti.¹⁴ Peki ne olmuştu ki Rusya, Yeltsin dönemindeki hırçın dış politikadan vazgeçerek hem de böylesine kendisi için hayatiyeti olan bir mesele de bile geri adım atmıştı.

Kuşkusuz burada Putin'in gerçeklerle yüzleşme ve rasyonel bir dış politika oluşturma düşüncesi oldukça etkilidir. Çünkü, siyaset, özellikle de dış politika mümkün olanın sanatıdır. Öte yandan, Putin'i böyle bir değişikliğe sevk eden unsurların başında ekonomik nedenlerle ABD ve AB'nin elinde olan mali kurumların desteğine olan ihtiyaç da söz konusudur. Ayrıca bu konuda, Kuzey Kafkasya ve Çeçen sorununun Rusya'nın istediği şekilde çözmesine en nihayetinde AB ve ABD'nin itiraz etmemesinin de etkisi vardır. Elbette, bu konuda muhtemel bir gizli pazarlığın mevcudiyeti de gözardı edilmemelidir. Ayrıca, 11 Eylül sonrasındaki gelişmeler ve konjoktür gereği Rusya'nın artık tek başına ABD karşısında etkili olamayacağını görülmesi ve AB içinden ve dünyanın geri kalanından da ABD'nin küresel eğilimlerine ya da kural tanımazlığına karşı itirazları beklemek ve bu arada Rusya'nın kendi iç problemlerini çözmesi, bünyesini güçlendirmesi de belki daha akılcı bulunmuştur diyebiliriz.

Öte yandan, bu süreçte Rusya'nın yakın çevresinde BDT ülkeleriyle de ilişkileri bir düzene koyması gerekmektedir. Yeltsin dönemindeki rijit "yakın çevre" ya da "arka bahçe" politikasının sürdürülebilirliği kalmamıştı. Onun için Putin, yakın çevreyle de daha gerçekçi, fakat Rusya'nın çıkarlarını da kesinlikle gözardı etmeyen ve en azından kısa dönemde güvene dayalı bir ilişkiler zinciri kurdu. Bu ilişkiler zinciri ya da yeni yakın çevre politikası artık ilgili ülkelerin bağımsızlığı gerçeğine dayanmaktaydı. Böylece sonuçta Rusya, BDT ülkeleriyle büyük ölçüde ilişkilerini rayına oturduğu gibi, bölgede yeniden inisiyatifini de güçlendirdi. Bu yeni yaklaşım, Rusya'nın özellikle Orta Asya enerji kaynaklarının nakli konusunda büyük bir rol üstlenmesini ve söz sahibi olmasını da beraberinde getirdi.

Yakın çevrede ve ülke içinde hayata geçirilen bu başarılı politikalar neticesinde Putin giderek küresel anlamda söylemini ve başta enerji konusu olmak üzere politikalarını değiştirmeye başladı. Putin, bu değişimin sinyallerini de zaten 10-11 Şubat 2007 tarihinde Münih Konferansı'nda "artık Rusya kurallara uyan ülke değil, kuralları belirleyen ülke olmak istemektedir"¹⁵ sözleriyle verdi. Putin'in yine aynı yıl içerisinde altı gün süren Orta Asya gezisinin sonuçları da Rusya'nın özellikle doğal gaz alanında Avrasya'da

¹⁴ Akgün, aynı, s. 6.

¹⁵ İlyas Kamalov, "Avrasya'daki Enerji Oyunları ve Türkiye", <http://www.asam.org.tr>, 15 Mayıs 2007.

konrol kurma kararlılığını açıkça göstermekteydi.¹⁶ Zaten bir süredir Rusya'nın, başta Ukrayna ve Gürcistan olmak üzere AB'ne karşı da elindeki enerji kartını etkili bir dış politika silahı olarak kullanmaya başladığını, gerektiğinde istediği fiyatı dayattığını ve zaman zaman da doğal gaz vanasını kapatarak güç denemesi ve bağımlılık testi yaptığını biliyoruz.

4. Rusya'nın Enerji Politikası, Orta Asya ve Kafkaslar

Bilindiği gibi bugün petrol ve doğal gaz uluslararası arenada kuşkusuz büyük bir güç ve para kaynağı. Rusya ise, dünya çapında bir enerji devi. Önemli bir doğal gaz, kömür ve petrol ülkesi. Halihazırda dünya doğal gaz rezervleri bakımından birinci, kömürde ikinci, petrolde ise sekizinci sırada. BP'nin 2000 yılı verilerine göre de¹⁷, doğal gaz rezervleri bakımından % 32,9'la dünyanın en büyük ülkesi, dünya petrol rezervlerinin de % 4,7'sine sahip. Dünya enerji ihracındaki payı ise çok daha yüksek, petrolde % 8 civarında, doğalgazda ise % 50'nin üzerinde. Rusya, boru hatları vasıtasıyla kendisi dışındaki Orta Asya ve Hazar havzası ülkelerinin enerji kaynaklarını da tüketici ülkelere pazarlamaktadır.

Bu nedenle, bugün Rusya dünyada en büyük enerji ihracatçısı olan ülke konumundadır. Bu sektör de ülkede büyük ölçüde devletin kontrolü altında bulunmaktadır. Fevzi Uslubaş'ın da ifade ettiği gibi,¹⁸ "Putin, işbaşına geldikten sonra M. Jivilo, M. Gosinski, B. Berezovski ve M. Hadarkovski gibi Batının dev petrol şirketleri ve bankalarına yakın "oligarhları" tasviye ederek, devletin petrol ve doğalgaz gelirlerini denetim altına almıştır." Üstelik bu dönemde Rusya, doğalgaz üretimindeki dünya birinciliği yanında, Petrol üretiminde de Suudi Arabistan'dan sonra ikinci sıraya yükselmiştir.

Öte yandan, Rusya'yı enerjide güçlü kılan unsur sadece bu denli yüksek düzeyde petrol ve doğal rezervlerine ve üretimine sahip olması değil, aynı zamanda, bölgesinde önemli petrol ve doğal gaz boru hatlarına ve ihrac limanlarına sahip olmasıdır. Bugün Rusya bölgesinde ve dünyada bu güçten kaynaklanan bir rol oynamakta ve politika uygulamaktadır. Dolayısıyla, bu durum Rusya'daki siyasal iktidara enerji politikaları ve tercihleri konusunda büyük olanaklar sağlamaktadır. Bu olanaklar ülke içinde zenginliğin en büyük dağıtımını devlet yaparken, hariçte ise; enerji kozunu ekonomik tercihlerin de ötesinde politik tercihler doğrultusunda bir dış politika malzemesi olarak kullanmayı da mümkün kılmaktadır. Bu stratejiyi Rusya elindeki dev enerji şirketleri aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Bu şirketler Lukoil, Yukos, Rosneft, Transneft ve Gazprom'dur. Bu beş şirketten ilk üçü, petrol üretim, dağıtım ve

¹⁶ Kamalov, aynı, s. 1

¹⁷ *Statistical Review of World Energy*, BP Amocoalive, Haziran 2000.

¹⁸ Uslubaş, aynı, s. 105.

ihracını, son ikisi ise boru hatlarını elinde tutmaktadır. Transneft, petrol boru hatlarını, Gazprom ise doğalgaz boru hatlarını elinde bulundurmaktadır.

Son dönemde özellikle Transneft ve Gazprom'un enerji sektöründeki ağırlıkları nakil hatları olmaları yönüyle giderek artmaktadır. Bu iki şirketin elinde bitmek üzere olan ve yeni başlayan yirmiye yakın enerji projesi bulunmaktadır. Bu projeler daha çok Avrupa, Çin ve Asya'ya yönelik doğal gaz projeleridir.¹⁹ Rusya'nın Almanya, Türkiye, Çin, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'la yaptığı doğal gaz ve petrol anlaşmalarında da Transneft'le Gazprom başat rol oynamaktadırlar. Özetle; bu dev şirketler Rusya için stratejik bir öneme ve Doğu-Batı koridorunda önemli bir güce sahip bulunmaktadır.

Kısaca, Rusya bugün ekonomik olarak büyük ölçüde petrol ve doğal gaz ihracatından elde edilen gelirlere bağımlı bir ülke olmasına rağmen mevcut enerji kaynaklarını sadece ekonomik bir değer olarak görmemektedir. Büyük ideale, küresel güç olma hedefine ulaşma yolunda enerji kaynaklarını Rusya bugün etkili bir dış politika enstrümanı olarak kullanma stratejisini de hayata geçirmeye başlamış bulunmaktadır. Bu nedenle de Rusya içinde bulunduğumuz küresel süreçte enerji konusundaki politikaları ve yaklaşımları çok tartışılan ve bu konuda gündem oluşturan önemli bir ülkedir.

Nitekim geçtiğimiz dönemde Rusya başkanlığında Petesburg'da toplanan G-8 zirvesi ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği toplantılarının en önemli gündem maddelerini de Rusya'nın enerji politikası oluşturmuştur. Çünkü Rusya dış politika bağlantılı ciddi bir enerji siyaseti uygulamaktadır. Konu, sadece enerji yönüyle Rusya'ya bağımlı olan bazı geçmiş Sovyet Bloku ülkeleri için değil, Türkiye, AB, ABD ve hatta Çin gibi bölgesel ve küresel güçler için de oldukça önemlidir. Bugün uygulanmakta olan Rus enerji politikasının oluşumuna baktığımızda ise Evrim Eken'in de belirttiği gibi, 90'lı yılların başlarındaki geçiş döneminin ardından ve özellikle de 1995 yılından itibaren Rusya Federasyonu'nun enerji politikasına yön verecek bir strateji oluşturulmasının hedeflendiğini görmekteyiz.²⁰ Fakat bu konudaki ciddi strateji belgeleri ve politikaları Putin döneminde üretilmiştir. Halihazırda, Rusya'nın enerjiyle ilgili çok önemli bir strateji belgesi bulunmaktadır. Bu belge, 28 Ağustos 2003'de Putin tarafından çıkarılan ve "2020 yılına kadar Rus Enerji Stratejisi Belgesi" adını taşıyan bir belgedir.²¹

Aslında bu belge, 1997 yılında Putin tarafından tez olarak yazılmıştır. Bu teze istinaden de bugünkü stratejik belge ve enerji politikası oluşturulmaktadır. Bu tezin ya da stratejinin ana fikri ise; Rus enerji kaynaklarının ülkede sadece

¹⁹ Ali Bilge, "G8 Zirvesi ve Rusya Federasyonunun Enerji Politikası",

<http://www.acikradio.com.tr/default.aspx, 27/06/2006>.

²⁰ Evrim Eken, "Rusya Federasyonu'nun Hazar'daki Doğal Gaz Politikası ve Bölge Devletleri Açısından Ortaya Çıkan Sonuçlar", **Globalleşme Sürecinde Kafkasya ve Merkezi Asya II. Uluslararası Konferans**, Qafqaz Üniversitesi, Bakü, 02-05 Mayıs 2007, s.334.

²¹ "Energy Strategy of the Russian Federation for the period till 2020", 28 August 2003, p. 53, at [http://www.minprom.gov.ru/docs/strateg/1 \(20 December, 2007\)](http://www.minprom.gov.ru/docs/strateg/1 (20 December, 2007)).

ekonomik kalkınmayı güvence altına almadığı, aynı zamanda Rusya'nın uluslararası konumunu da belirlediği yönündedir.²² Bu yönde strateji belgesinde enerji kaynaklarının ülke ekonomisine yaptığı katkının artırılması gereği yanında ülkenin enerji siyasetiyle mevcut enerji şirketlerinin izledikleri politikaların da örtüşmesi için gerekli zeminin oluşturulması hususu vurgulanmıştır.²³ Bugüne kadar Putin Rusyası, küçük bazı aksaklıklar dışında bu iki temel amacı da büyük ölçüde yakalamış gözükmektedir. Çünkü Rusya, bir taraftan inanılmaz rakamlara ulaşan petrol fiyatlarıyla borçlarını büyük ölçüde ödeyip bütçesini konsolide ederken, bir taraftan da enerji sektörü üzerinde büyük bir devlet denetimi kurmuştur. Bu denetimi, hem hayati öneme sahip bazı enerji kuruluşlarını devletleştirerek, hem de özel sektör kuruluşlarını kamunun çıkarlarına zarar veremeyecek biçimde düzenleyerek sağlamıştır.

Öte yandan Rusya, daha önce de belirttiğimiz gibi halihazırdaki enerji politikasıyla petrol ve doğal gazı, dış ilişkilerde kısa ve uzun dönemli politik çıkarların temini ve bir baskı aracı olarak görmektedir. Bu çerçevede, 1992 yılında hazırlanan "Rus Dış Politikasında Petrol ve Doğal Gaz" adlı raporda da "kötü komşulara" karşı petrol ve doğal gazın ekonomik ve politik bir baskı aracı olarak kullanılacağına sinyalleri verilmiş²⁴ ve pratikte de bu politika yakın dönemde Estonya, Türkmenistan, Ukrayna, Gürcistan ve AB'ne karşı çeşitli gerekçelerle hayata geçirilmiştir.

Bilindiği gibi, geçen dönemde bu ülkelere karşı özellikle kış aylarında doğal gaz fiyatlarının artırılması, verilen gaz miktarının azaltılması ya da gazın tamamen kesilmesi türünden yöntemler uygulanmıştır. Özetle; bu uygulamalar ve halihazırdaki Rusya'nın enerji stratejisi tüketici ülkeleri, özellikle de Avrupa Birliği'ni endişelendirmektedir. Çünkü, kimi yazarların da vurguladığı gibi²⁵, Avrupa'nın yükselen enerji ihtiyacı karşısında giderek Rusya'ya artan bağımlılıkları ve buna karşın Rusya'nın "pervasız" tavrı Avrupa'yı gelecek adına endişelendirmektedir.

Bu nedenle, Rusya'nın mevcut enerji politikaları Avrupa Birliği ülkelerini alternatif arayışlarına itmektir. Dolayısıyla, bugün, Avrupa'nın en temel ve öncelikli politikaları arasında stratejik açıdan Rusya karşısındaki enerji bağımlılığını azaltmak gelmektedir. Fakat, aynı zamanda, Avrupa'nın bugün için Rusya'dan vazgeçmesi de pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü, halihazırda Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Rus doğal gazına ve dolayısıyla monopol niteliğindeki Gazprom'a bağımlılıkları %100'e yakın bir seyir izlemektedir. Almanya ve Fransa'nın Rusya'ya enerji konusundaki bağımlılıkları da yüksek düzeyde bulunmakta ve giderek artmaktadır. Ukrayna,

---

²² Bilge, aynı

²³ Eken, aynı, s. 334.

²⁴ Eken, aynı, s. 334.

²⁵ Svante E. Cornell, Anna Jonsson et al. **The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub in European Security**, Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Paper, December 2006, p. 73-74.

Gürcistan, Ermenistan ve Baltık ülkeleri gibi bazı eski Sovyet cumhuriyetleriyle Türkiye'nin de Rus doğal gazına karşı değişen ölçelerde bağımlılıkları bulunmaktadır.

Rusya da kendisine olan bu bağımlılığı stratejik bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır. Rusya'nın özellikle doğal gaz konusunda oluşturduğu bu büyük gücün ve tekelin arkasında kendi enerji rezervleri dışında Orta Asya ve Hazar Havzası ülkelerinin enerji kaynaklarının da önemli bir rolü bulunmaktadır. Halihazırda Gazprom toplam gaz ihracatında % 22'lik kısmı Orta Asya ülkelerinden (Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan) tedarik etmektedir ve bu oran yapılan yeni anlaşmalarla sürekli artış eğilimindedir.²⁶

Fakat, "Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı" yapılanaya kadar Orta Asya ve Hazar Havzası ülkelerinin enerji kaynaklarının dış dünyaya ihracı konusunda Rusya tek alternatifti. Hala da, Türkmen, Özbek ve Kazak doğalgazını ve petrolünü dış dünyaya ve Avrupa'ya boru hatları vasıtasıyla sadece Gazprom ulaştırmaktadır. Bu nedenle bugün, özellikle Orta Asya enerji kaynaklarının dış dünyaya ihracı konusunda Rusya Transneft ve Gazprom'la bir tekele sahiptir. Bu da Rusya'nın elinde büyük bir koz ve stratejik bir güç kaynağı demektir. Çünkü, Rusya istediği fiyattan üretici ülkelere enerji kaynaklarını toplamakta ve bir bakıma topladığı bu enerji kaynaklarını, özellikle doğal gazı, istediği fiyattan da AB, Türkiye, Ukrayna ve Gürcistan gibi tüketici ülkelere satmaktadır. Elbette, bu durum, Rusya'nın gerek bölge ülkelere tesiri ve onları kontrolü bakımından, gerekse tüketici ülkelere karşı enerji kartını bir dış politika aracı olarak kullanabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Bugün AB, ABD, Çin ve hatta Japonya ve Güney Kore'nin de Orta Asya ve Hazar Havzası enerji kaynaklarını elde etme konusunda farklı talepleri ve politikaları olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bugün, Hazar Havzası ve Orta Asya üzerine enerjiyle ilgili olarak global aktörler arasında yeni bir nüfuz mücadelesinin yaşandığını fakat 19. yüzyıldan farklı olarak bugün bölgede daha çok oyuncunun rekabet ettiğini belirtmemiz gerekir. Bu nedenle de, Rusya Federasyonu elindeki özellikle doğal gazla ilgili tekel pozisyonunu kaybetmek istememektedir. Bunun için de, Orta Asya ve Hazar Havzası ülkelerini büyük ölçüde BDT çatısı altında toplamış bulunmaktadır. Rusya bu ülkelerin kendisinin uygun bulmadığı enerji projelerine dahil olmalarını, enerji konusunda Rusya'dan bağımsız hareket etmelerini istememektedir. Onun için de kendi konumuna ters düşen bütün projelerin hayat geçmesini engellemek istemektedir. Aynen geçmişte "Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı"nın hayata geçmesine bütün gücüyle karşı çıktığı gibi.

Dolayısıyla, bugün Putin'in Rusyası, bölgedeki enerji kartını zayıflatacak bütün büyük girişimleri engellemeye çalışmakta ya da üretici olan bölge

²⁶ OAO Gazprom Annual report, 2006, at http://www.gazprom.ru/documents/Report_Eng.pdf, 18 June 2008.

ülkelerine başka alternatifler sunmaktadır. Örneğin; Rusya'nın Orta Asya enerji kaynaklarının dış dünyaya ihracındaki tekeli kırarak için Türkiye'nin önderlik ettiği, AB'nin de desteklediği Orta Asya doğal gazını Hazar Denizi ve Azerbaycan üzerinden Avrupa'ya taşınması düşünülen "Nabucco Projesi"ne karşı Rusya, bu ülkelere "Trans-Hazar Projesi"ni teklif etmiştir. Nitekim, Rusya'daki Aralık 2007 Parlamento seçimlerinin hemen akabinde de Putin, Kazakistan ve Türkmenistan'la üçlü bir anlaşmaya imza koyarak Orta Asya enerji kaynaklarını Avrupa'ya taşınması planlanan ve Türkiye'yi by-pas eden "Trans-Hazar Projesi"ni büyük ölçüde hayata geçirmeye başlamış bulunmaktadır.

Öte yandan, Rusya özellikle Orta Asya ülkelerinin kendi inisiyatifi dışında AB ve Türkiye yanında İran ve Çin'le de büyük enerji projeleri geliştirme girişmelerine izin vermemekte ya da mutlaka her büyük projeye müdahil olmaktadır. Ayrıca bilindiği gibi Kafkasya coğrafyasında Rusya ile Azerbaycan arasında da petrol ve doğal gaz boru hatları bulunmaktadır. Azerbaycan, Rusya'ya petrol satıp, doğal gaz satın almaktadır. Yine Rusya yakın dönemde enerji konusunda Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'la pek çok yeni anlaşma imzalamış bulunmaktadır. En son Kazakistan ve Türkmenistan'la "Trans-Hazar Projesi konusundaki anlaşmanın hemen öncesinde Özbekistan'da petrol aramayla ilgili Rus devlet şirketleri bir çok anlaşmaya imza atmış bulunmaktadır.

Sonuç

Sonuçta, Orta Asya ve Hazar Havzası ülkeleri, enerji kaynakları ve Kafkasya koridoru niçin Rusya için bu kadar önemli diye sorduğumuzda ise karşımıza hemen Rusya ve Putin açısından çok önemli olan üç husus çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; Rusya'nın güvenlik konseptiyle ilgilidir. Rusya yakın çevresine diğer uluslararası güçlerin tesir etmesini kendi bekasına bir tehdit olarak algılamaktadır. İkincisi; yine bir önceki konuyla bağlantılı olarak Rusya yakın çevresinde daha doğrusu BDT coğrafyasında geçmişten gelen stratejik çıkarlarını ve kazanımlarını korumak istemektedir. Bu nedenle de, bu coğrafyada inisiyatifi kesinlikle kaybetmek istememektedir. Bunun için gerekli olan siyasi, iktisadi ve askeri bütün tedbirleri almaya çalışmaktadır. Azerbaycan-Ermenistan Savaşını, Gürcistan'daki etnik çatışmaları ve son Rus askeri müdahalesini ve hatta Ukrayna'daki siyasi hesaplaşmaları da bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir.

Üçüncü olarak, Rusya'nın halihazırdaki enerji politikalarını sürdürmesi de bir anlamda Orta Asya ve Hazar Havzası enerji kaynakları konusunda, ister üretim aşamasında, isterse de nakil ve boru hatları anlamında söz sahibi olmasına bağlıdır. Çünkü bugün Orta Asya ve Hazar Havzası enerji kaynakları dünya için özellikle de küresel güçler için Yakın Doğu ve Basra Körfezi kadar önem

taşımaya başlamıştır. Diğer yandan, bazı kaynakların da üzerinde durduğu gibi²⁷ enerji üreticisi Hazar havzası ülkeleri olan Azerbaycan, Türmenistan ve Kazakistan henüz kullanılmayan büyük bir petrol ve doğal gaz rezervine sahip bulunmaktadır. Öyleki, bu enerji potansiyelinin halihazırda Gazpromun üretim ve ihracatına denk veya daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Üstelik bu ülkeler toplamda Rusya kadar iç piyasalarında enerji de tüketmemektedirler.

Dolayısıyla, bu büyük enerji rezervleri üzerinde ve ihracında söz sahibi olmak, hatta bu konuda tekel pozisyonunu korumak Rusya adına Orta Asya ve Kafkasları kontrol ve kendi tesirinde tutmak bakımından önemli olduğu gibi, yeniden küresel bir güç olma yolunda enerji kartını ABD, AB ve Çin gibi büyük oyuncular/rakipler karşısında bir güç kaynağı olarak kullanması için de büyük önem taşımaktadır. Üstelik bu enerji kozu, AB ve NATO'nun Rusya aleyhine eski Sovyet coğrafyasında genişlemesi, ABD'nin 11 Eylül sonrasında Irak ve Afganistan müdahaleleriyle birlikte ve "Büyük Ortadoğu Projesi" kapsamında Doğu Avrupa'dan sonra Orta Asya ve Kafkaslara yönelmesi ve ilgili coğrafyada askeri üsler açmasına karşılık bir pazarlık ve karşı güç kaynağı olmaktadır. Onun için de bugün Avrasya'daki enerji kaynaklarının ve ihracının kontrolü Rusya'nın ve Rus dış politikasının can damarını oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

1. AKGÜN, Mensur (2003), "NATO Genişlerken Rusya", **Diyalog Avrasya**, Kış 2003.
2. ASMA, Beyhan (2008), "Soljenitsin'in Eserleriyle Rusya'ya Bakış Açısı", **International Journal of Russian Studies**, No: 1, January 2008; <http://www.radtr.net/dergi/sayil/asma.htm>, 24. 04.2009.
3. BILGE, Ali (2006), "G8 Zirvesi ve Rusya Federasyonunun Enerji Politikası", <http://www.acikradyo.com.tr/default.aspx>, 27/06/2006.
4. CAFERSOY, Nazım (2000), "Enerji Diplomasisi: Rus Dış Politikasında Stratejik Araç Değişimi", **Stratejik Analiz**, Aralık-2000; <http://www.turksam.org/tr>, 5.09.2007.
5. CEMAL, Hasan (2007), "Rusya Seçimleri: Çar Putin mi?", **Milliyet**, 04.12.2007.
6. CORNELL, Svante E., Anna Jonsson et al. (2006), **The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub in European Security**, Central Asia-Caucasus Institute Silk Road Paper, December 2006.
7. EKEN, Evrim (2007), "Rusya Federasyonu'nun Hazar'daki Doğal Gaz Politikası ve Bölge Devletleri Açısından Ortaya Çıkan Sonuçlar", **Globalleşme Sürecinde Kafkasya ve Merkezi Asya II. Uluslararası Konferans**, Qafqaz Üniversitesi, Bakü, 02-05 Mayıs 2007.
8. ELMA, Fikret (2004), "İlber Ortaylı ile Azerbaycan Üzerine Bir Söyleşi", **Journal of Caucasian Studies**, Number I, Fall 2004.
9. "Energy Strategy of the Russian Federation for the period till 2020", (2003), at <http://www.minprom.gov.ru/docs/strateg/1> (20 December, 2007).
10. KAMALOV, İlyas (2007), "Avrasya'daki Enerji Oyunları ve Türkiye", <http://www.asam.org.tr>, 15 Mayıs 2007.
11. NEEF, Christian and Matthias Schepp (2007), "Interview With Alexander Solzhenitsyn", **The New York Times**, July 23, 2007; <http://www.nytimes.com/2007/07/23/world/europe/23spiegel.html?>, 24.04.2009.

²⁷ Cornell, et al., p. 74-75.

12. OAO Gazprom Annual Report (2006), http://www.gazprom.ru/documents/Report_Eng.pdf, June 18, 2008.
13. ÖZBAY, Fatih (2006), “Tarihsel Süreç İçerisinde Ruslar ve Rusya”, **Rusya Stratejik Araştırmaları-I**, Ed. İhsan Çomak, TASAM, İstanbul.
14. PRZEWORSKI, Adam (1995), **Demokrasi ve Piyasa Doğu Avrupa ve Latin Amerika’da Siyasal ve Ekonomik Reformlar**, çev. İlder Turan, TDV Yayını, Ankara.
15. RIZKOV, V. (2004), **Nizavisimeya Gazeta**, 06.09.2004.
16. **Statiscal Review of World Energy**, BP Amocoalive, Haziran 2000.
17. USLUBAŞ, Fevzi (2005), **İmparatorlukların Bataklığı SSCB’den Sonra Sıra Rusya’da mı?**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
18. YILMAZ, S. Harun (2006), **Rusya’da Devlet Merkezli Sistem ve Bürokrasi**, Versus Kitap, İstanbul.

Summary

POST-SOVIET RUSSIA AND CENTRAL ASIA

Fikret ELMA
(*Gafgaz University*)

In the process of transition after the Soviets, the Russian Federation has adapted itself to the different conditions inside and outside the country, nearby surroundings and the global arena. As a consequence of this transformation Russia has rallied and with the new structure has taken her place in Eurasia even in the global political arena. In the new period the basic aim of Russian policy is certainly the dream of new empire bearing the feelings of the past and to be a global power. Russia is obviously using two basic political and economical instruments. One of them is to keep the Central Asia and the Caucasus under the same roof of CIS and under the control in the term of neo-eurasianism, the other, as the basis of this work, is Russia’s energy policy founded and developed by Putin.

The political and economical instruments used by Russia to achieve the basic political aim have again made the Central Asia, as we might say the heart of Turkish World, the center of interest of Russia. In this work the current energy policy of post Soviet Russia and in connection with this Russian foreign policy and the place of the Central Asia in this policy have been taken into account.

Key Words: Russia, energy, Central Asia